

УДК 336.76.01.02(477)"20"

DOI: <https://doi.org/10.32840/2522-4263/2021-2-33>**Татарин Н.Б.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка***Біда М.С.***студентка
Львівського національного університету імені Івана Франка***Бацман І.В.***студентка
Львівського національного університету імені Івана Франка***Tataryn Natalya***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv***Bida Marta***Student
Ivan Franko National University of Lviv***Batsman Iryna***Student
Ivan Franko National University of Lviv*

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО РИНКУ ТА АНАЛІЗ ЙОГО ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ

THEORETICAL ASPECTS OF FINANCIAL MARKET FORMATION AND ANALYSIS OF ITS ACTIVITY IN UKRAINE

АНОТАЦІЯ

У статті повністю розкрито сутність поняття фінансового ринку, розглянуто теоретичні засади його діяльності в Україні, а також використання основних функцій та принципів, які застосовуються на ринку. Визначено роль об'єктів і суб'єктів фінансового ринку, до яких належать держава, домашні господарства, фінансові та нефінансові інститути. Зокрема, проаналізовано діяльність суб'єктів фінансового ринку, що найактивніше функціонують в Україні, тобто фінансових інститутів, до яких належать комерційні банки та страхові компанії. Досліджено динаміку кількості змін банківських установ і страхових компаній. Проведено порівняльну характеристику динаміки обсягів доходів та витрат банківського сектору за 2015–2019 рр., а також проаналізовано актуальну інформацію за січень-вересень 2020 р. Проведено порівняння основних показників діяльності страхових компаній за I квартал 2019–2020 рр.

Ключові слова: фінансовий ринок, принципи, функції, суб'єкти, об'єкти, банківський сектор, ринок страхових послуг.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность понятия финансового рынка, рассмотрены теоретические основы его деятельности в Украине, а также использование основных функций и принципов, применяемых на рынке. Определена роль объектов и субъектов рынка, к которым относятся государство, домашние хозяйства, финансовые и нефинансовые институты. В частности, проанализирована деятельность субъектов финансового рынка, которые функционируют в Украине, то есть финансовых институтов, к которым относятся коммерческие банки и страховые компании. Исследована динамика количества изменений банковских учреждений и страховых компаний. Проведена сравнительная характеристика динамики объемов доходов и расходов банковского сектора за 2015–2019 гг., а также проанализирована актуальная информация за январь-сентябрь

2020 г. Проведено сравнение основных показателей деятельности страховых компаний за I квартал 2019–2020 гг.

Ключевые слова: финансовый рынок, принципы, функции, субъекты, объекты, банковский сектор, рынок страховых услуг.

ANNOTATION

Our article is devoted to the theoretical aspects of the formation of the financial market and analysis of its activities in Ukraine. In economic essence, the financial market is a set of economic relations associated with the distribution of financial resources, purchase and sale of temporarily free cash and securities. The purpose of the financial market is to provide enterprises with appropriate conditions for attracting the necessary funds and selling temporarily free resources. Effective development of the financial market will ensure the formation of investment processes, increase GDP in the country, as well as create opportunities for the development of various economic sectors. In view of this, the article fully reveals the essence of the concept of the financial market through the definition of domestic and foreign scientists. Theoretical bases of activity of the financial market in Ukraine, and also use of the basic functions (namely tasks) and the principles applied on it are considered. The role of objects and subjects of the financial market is defined. Among the objects are various market instruments, which reflect the temporarily free funds (financial resources) of the subjects of the financial services market, which include the state, households, financial and non-financial institutions. In particular, the activities of financial market entities that are most active in Ukraine, namely financial institutions, which include commercial banks and insurance companies, are analyzed. The dynamics of the number of changes in banking institutions and insurance companies is studied. A comparative description of the dynamics of revenues and expenditures of the banking sector for 2015–2019, as well as current information for January-September 2020. A comparison of the main indicators of insurance companies

in the domestic market for the first quarter of 2019-2020, namely: the volume of gross insurance premiums, the volume of net insurance premiums, the share of net insurance premiums, as well as the number of insurance contracts. Based on the results of the study, the directions of improving the financial market in Ukraine are proposed.

Key words: financial market, principles, functions, subjects, objects, banking sector, insurance market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Фінансовий ринок впливає на розвиток економіки в країні, і саме від його стану й ефективної діяльності залежить розвиток інших секторів економіки. В умовах трансформації фінансового ринку, зважаючи на кризові фактори, потрібно визначити теперішній стан розвитку фінансового ринку для його подальшого ефективного функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Сутність функціонування фінансового ринку досліджують багато вчених, зокрема: В.М. Шелудько, Л.Н. Красавина, О.Ю. Смолянська, С.М. Еш, Ю.М. Барський, О.В. Добровольська, С.С. Арутюнян та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Важливою частиною економіки країни є фінансовий ринок, і від його діяльності залежить економічна ситуація в країні. Незважаючи на велику кількість раніше проведених досліджень, дана тема є актуальною, урахувавши появу нових чинників, що впливають на фінансову систему.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Головною метою статті є дослідження теоретичних основ становлення фінансового ринку в Україні, а також аналіз його діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття «фінансовий ринок» є доволі емним, тому кожен науковець трактує його

по-різному. Для розуміння суті пропонуємо розглянути кілька визначень.

Наприклад, В.М. Шелудько пояснює сутність фінансового ринку як систему економічних та правових відносин, пов'язаних із купівлею-продажем або випуском та обігом фінансових активів [1, с. 12].

Своєю чергою, Л.Н. Красавина говорить, що фінансовий ринок – це частина ринку позичкових капіталів, де здійснюється емісія, купівля-продаж цінних паперів, у тому числі в євровалютах, і включає світовий грошовий ринок, світовий ринок капіталів і світовий фінансовий ринок [2, с. 289].

О.Ю. Смолянська розуміє фінансовий ринок як механізм нагромадження та перерозподілу фінансових ресурсів країни; організовану або неформальну систему торгівлі фінансовими інструментами, основну роль в якій відіграють фінансові інститути, які спрямовують потоки грошових коштів від власників до позичальників [3, с. 10].

Отже, можемо сказати, що фінансовий ринок – це сукупність фінансових відносин, які полягають в обмінно-перерозподільних операціях, пов'язаних із купівлею-продажем фінансових ресурсів.

Фінансовий ринок базується на певних принципах, тобто на основних правилах, за допомогою яких здійснюється його формування. Основні принципи фінансового ринку наведено в табл. 1.

Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 1994 р., було прийнято «Концепцію функціонування і розвитку фондового ринку України», до якої входять додаткові принципи, на яких повинна базуватися діяльність вітчизняного фінансового ринку. До них належать: соціальна справедливість, регулювання, контроль, ефективність, правова впорядкованість та конкурентність.

Фінансовий ринок виконує певні функції, тобто основні завдання, які забезпечують його розвиток. До них можна віднести [5, с. 17]:

Таблиця 1

Основні принципи фінансового ринку

Назва принципу	Характеристика
Цілісність ринку в межах однієї країни	забезпечується наявністю єдиної національної фондової біржі як єдиного місця котирування цінних паперів, єдиного центрального депозитарію цінних паперів і єдиного клірингового банку
Централізація ринку	здійснення державного контролю та безпосереднє регулювання цілісної системи обігу цінних паперів, що забезпечується спеціально створеними державними органами
Прозорість	доступність для всіх учасників ринку до значних обсягів достовірної інформації про фінансові послуги та суб'єктів, що їх надають, про цінні папери та їх емітентів
Уведення системи електронного обігу цінних паперів	запровадження дематеріалізованого обігу цінних паперів у формі комп'ютерних записів на рахунках через систему «національна фондова біржа – центральний депозитарій – кліринговий банк»
Реальний захист і забезпечення інтересів та прав інвесторів	створення необхідних умов (соціальних, політичних, економічних, правових) для реалізації інтересів суб'єктів фінансового ринку та забезпечення захисту їхніх майнових прав
Відповідальність	забезпечення високих гарантій для залучення місцевих та іноземних інвестицій в акціонерний капітал і розвиток національної економіки

Джерело: розроблено авторами за даними [4, с. 26]

1) трансформацію фінансових ресурсів від тих, хто має їх надлишок, до тих, хто потребує їх для виробничого та невиробничого споживання;

2) мобілізацію капіталу в такий спосіб, щоб зробити інвестиції у великий проект. Для цього часто залучають вільні кошти не одного, а декількох і навіть багатьох інвесторів (кредиторів);

3) фінансові ринки, які у той чи інший спосіб здійснюють відбір проектів, створюючи умови для розвитку одних галузей чи сфер діяльності і стримуючи розвиток інших;

4) функцію моніторингу, що здійснюється на фінансових ринках, яка полягає у спостереженні за позичковим капіталом, його цільовим призначенням і використанням;

5) передачу, розподіл, об'єднання та диверсифікацію ризиків, спрямованих на унеможливлення ситуації неповернення боргу і невиконання умов фінансового контракту, зменшення ризику неотримання доходів;

6) фінансові ринки, які створюють умови для налагодження контактів між суб'єктами господарювання, укладання контрактів, урізноманітнюють зв'язки підприємств.

Об'єктами фінансового ринку є різні інструменти ринку (фінансові активи – кошти, цінні папери, позикові угоди, валютні цінності), в яких відображаються тимчасово вільні кошти (фінансові ресурси) суб'єктів ринку фінансових послуг [6, с. 31].

Найактивніше функціонують в Україні фінансові інститути, до яких належать комерційні банки та страхові компанії.

Аналізуючи банківський сектор, слід відзначити, що кількість банків із кожним роком стає все меншою. Розглянемо дані, представлені НБУ, у табл. 3.

Відповідно до даних, станом на 2015 р. кількість банківських установ становила 163 (із них з іноземним капіталом – 51, у тому числі зі 100%-м іноземним капіталом – 19), а на 2020 р. – 75 (із них з іноземним капіталом – 35, у тому числі зі 100%-м іноземним капіталом – 23).

Варто зазначити, що за 2015 р. банки отримали доходи у розмірі 199 193 млн грн, а їхні витрати становили 265 793 млн грн. З огляду на вищесказане, можемо зробити висновок, що банки зазнали збитків у розмірі 66 600 млн грн. У 2019 р. дохідна частина банків становила 243 102 млн грн, витрати ж дорівнювали 184 746 млн грн. Чистий прибуток становив 58 356 млн грн (табл. 4).

Варто відзначити, що у січні-вересні 2020 р. банки отримали 37,6 млрд грн чистого прибутку, що на 22% менше аналогічного періоду минулого року, коли банківський сектор заробив понад 48 млрд грн. У III кварталі 2020 р. чистий фінансовий результат банків становив 13,8 млрд грн, що у 1,8 рази більше результату II кварталу 2020 р. та на 20% менше, якщо порівняти з аналогічним кварталом 2019 р. Основною причиною більш низького фінансового результату у цьому році є формування резервів під очікувані збитки в сумі 20,9 млрд грн. Для порівняння: у 2019 р. банки за аналогічний період сформували резерви на суму 8,3 млрд грн [8].

Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків.

Таблиця 2

Характеристика суб'єктів фінансового ринку

Суб'єкти	Характеристика
Держава	є позичальником і регулярно розміщує на внутрішньому і зовнішньому ринках свої боргові зобов'язання; здійснює регулювання фінансового ринку через свої центральні та місцеві органи влади та управління, зокрема НБУ, НКЦПФР, НКРРФП
Домашні господарства	виконують на ринку функції інвесторів як відносно надлишковий сектор, що має заощадження і вкладає їх у різні фінансові інструменти; з іншого боку, частина населення запозичує кошти на іпотеку, різні споживацькі цілі й як соціальний елемент інфраструктури ринку формує менталітет довіри до фінансових установ, до посередників, до послуг, які вони надають
Нефінансові інститути	постають як позичальники й основними джерелами їх фінансування виступають банківські кредити, інші види позичок, акції, облігації (а також власний капітал)
Фінансові інститути	вони акумулюють фінансові ресурси інших суб'єктів ринку і трансформують їх у інвестиції

Джерело: складено за [7, с. 28]

Таблиця 3

Кількість комерційних банків в Україні станом на 2015–2020 рр.

Рік	Кількість діючих банків	Із них з іноземним капіталом	У тому числі зі 100%-м іноземним капіталом
2015	163	51	19
2016	117	41	17
2017	96	38	17
2018	82	38	18
2019	77	37	23
2020	75	35	23

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Таблиця 4

Доходи і витрати банків України за 2015–2020 рр., млн грн

Рік	Доходи	Витрати	Чистий прибуток (збиток)
2015	199 193	265 793	-66 600
2016	190 691	350 078	-159 388
2017	178 054	204 545	-26 491
2018	204 554	182 215	22 339
2019	243 102	184 746	58 356
2020 (січень-вересень)	189 535	151 930	37 604

Джерело: розроблено авторами за даними [8]

Таблиця 5

Кількість страхових компаній в Україні за 2015–2020 рр.

Рік	Кількість страхових компаній	СК зі страхування життя	СК з загальних видів страхування
2015	361	49	312
2016	310	39	271
2017	294	33	271
2018	281	30	251
2019	233	23	210
2020 (березень)	225	22	203

Джерело: розроблено авторами за даними [9]

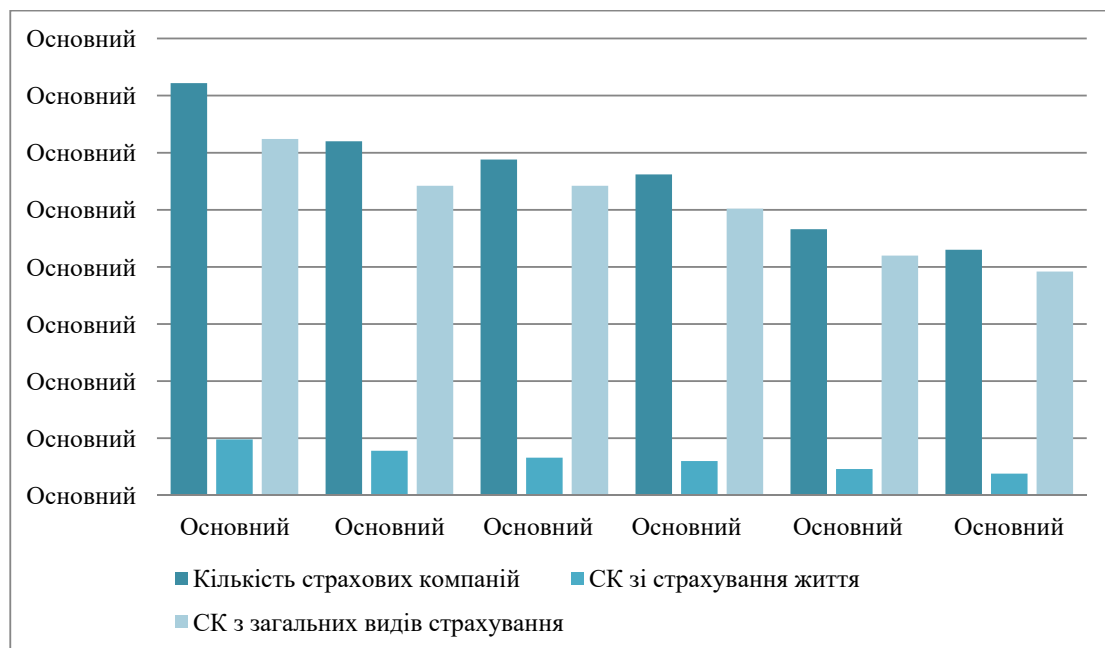

Рис. 1. Динаміка змін кількості страхових компаній за 2015–2020 рр.

Джерело: розроблено авторами

Аналізуючи табл. 5, можна дійти висновку, що кількість страхових компаній має тенденцію до скорочення. Так, у 2019 р. їх кількість становила 233 організації, що на 128 менше, ніж у 2015 р. Станом на березень 2020 р. їх кількість скоротилася на вісім одиниць і дорівнює вже 225. Детальніше ознайомитися з динамікою зміни кількості страхових компаній за останні роки можна на рис. 1.

Порівняно з I кварталом 2019 р. на 1 782,3 млн грн (13,4%) зменшився обсяг надходжень валових страхових премій, об-

сяг чистих страхових премій зменшився на 4,9 млн грн (0,1%). Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за I квартал 2020 р. становила 83,7%, що на 11,1 в. п. більше порівняно з I кварталом 2019 р. Протягом аналізованого періоду зменшилася кількість укладених договорів страхування – на 5 520,8 тис одиниць (або на 12,0%) [9].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Підводячи підсумки дослідження, можна сказати, що фінансовий ринок в Україні є важливим

складником економіки нашої держави і має на неї значний вплив. Проаналізувавши показники діяльності основних суб'єктів фінансового ринку України за 2015–2020 рр., можна сказати, що спостерігається зменшення загальної кількості страхових компаній та комерційних банківських установ, проте якість їхніх послуг зростає. Відповідно до цього, можна зробити висновок, що прибутковість банківського та страхового секторів збільшується, проте є чинники, які гальмують їх розвиток. Можна запропонувати такі дії щодо підвищення ефективності праці суб'єктів фінансового ринку, як: активізація страхових послуг шляхом збільшення на них попиту (можна досягти за рахунок підвищення платоспроможності населення, підвищення рівня довіри потенційних страхувальників до страхування тощо); упровадження певних положень щодо регулювання діяльності банківської системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Шелудько В.М. Фінансовий ринок : навчальний посібник. Київ : Знання-Прес, 2008. 535 с.
2. Красавина Л.Н. Международные валютно-кредитные и финансовые отношения. Москва : Финансы и статистика, 1994. 643 с.
3. Смолянська О.Ю. Фінансовий ринок : навчальний посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 384 с.
4. Еш С.М. Фінансовий ринок : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 528 с.
5. Фінанси : навчальний посібник / Ю.М. Барський та ін. Луцьк : РВВ ЛНТУ, 2010. 570 с.
6. Добровольська О.В., Халатур С.М. Фінансовий ринок : навчальний посібник. Дніпро : Монолит, 2015. 383 с.
7. Арутюнян С.С., Добриніна Л.В. Фінансовий ринок : навчальний посібник для студентів ВНЗ. Київ, 2018. 484 с.
8. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>.
9. Статистика страхового ринку України. URL: <http://forinsurer.com/stat>.

REFERENCES:

1. Sheludko V.M (2008) *Finansovyy rynek* [Financial market]. Kyiv: Znania-Pres. (in Ukraine)
2. Krasavyna L.N. (1994) *Mezhdunarodnie valiutno-kredytnie y finansovye otnosheniya* [International monetary and financial relations]. Moscow: Finansy i statystyka. (in Russia)
3. Smolyanskaya O.Yu. (2005) *Finansovyy rynek* [Financial market]. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury. (in Ukraine)
4. Ash S.M. (2011) *Finansovyy rynek* [Financial market]. Tsentr navch. Kyiv, Ukraine
5. Barsky Y.M. and others. (2010) *Finansy* [Finance]. Lutsk: Tsentr navchalnoi literatury. (in Ukraine)
6. Dobrovolska O.V (2015) *Finansovyy rynek* [Financial market]. Dnipro: Monolit. (in Ukraine)
7. Harutyunyan S.S (2018) *Finansovyy rynek* [Financial market]. Kyiv (in Ukraine)
8. Natsionalnyi bank Ukrainy (n. d.). Ofitsiynyi sait. [Official site]. Available at: <https://bank.gov.ua/>. (in Ukrainian)
9. Statistics insurance market in Ukraine. Available at: <http://forinsurer.com/stat>. (in Ukrainian)